

Klima školy

Jan Štáva

Klima třídy je utvářeno žáky i učitelem, je ovlivňováno *klimatem školy*. Názory odborníků se liší, někteří tvrdí, že hlavním zdrojem jsou žáci, jiní míní, že to jsou především pedagogové mající dovednost pozitivní klima vytvářet. Ve třídě existují různé mechanismy jejichž prostřednictvím je zajištěno fungování konkrétního klimatu ve třídě, J. Průcha rozlišuje tyto:

- klima školy
- komunikační a vyučovací postupy učitelem užívané
- struktury participace žáků ve vyučování
- preference a očekávání učitelů

Zaměříme se nyní na jednotlivé mechanismy, jež ovlivňují klima třídy. Velký význam má *klima školy*, v níž se třída nachází. Druhy školního klimatu podle určení cíle školy¹:

- *škola s kustodiálními cílovými aspekty* - pro ní je typická byrokratická správa, žáci i učitelé dělají jen to, co je jim nařízeno, musí se přizpůsobit, převládá pracovní rutina a učební látka je příkazována, škola je typická svým striktním dodržováním pravidel a formalit
- *škola s edukativním cílovým zaměřením* - charakteristický je prostor pro spontánnost a tvůrčí kreativitu, vedení žáků a studentů k samostatnosti, respektování individuálních zvláštností a osobnosti dítěte, jeho emocionálních projevů, chování, prostor pro utváření, rozvoj a upevňování života školy, pro její otevřenost vůči veřejnosti, osobní přístup, pracovní nasazení a autonomie kantorů.

Podle zájmů o člověka nebo o pracovní úkoly školy rozlišujeme klima, v němž existuje velký zájem o lidské kontakty, ale malý zájem o pracovní úkoly školy, nebo velký zájem o lidské kontakty i pracovní úkoly školy, případně střední zájem o lidské kontakty i pracovní úkoly. Mohou se vyskytovat i školy v nichž rozeznáváme malý zájem o lidské kontakty i pracovní úkoly, ale také velký zájem o pracovní úkoly školy, přestože zájem o člověka je malý.

Podle výchovných cílů rozlišujeme školní klima, kde převládá:

- *autoritativní styl* - typická je tedy vynucená autorita a s tím související strach z ní, velká propast mezi pedagogem a žákem, nepřiměřené soutěžení, opoziční postoje,

¹ Grecmanová, H.: Některé typy školního klimatu a jejich vlivy, Učitelství č. 6/97 - 98, str. 14 - 15.

- *demokratický styl* - v něm převládá harmonie, kontinuita, sjednocení, soudržnost žáků či studentů, skupin a tříd mezi nimiž je vzájemná kooperace, důvěrné vztahy, ale též přiměřená vzájemná kritika,
- *liberální styl* - při tomto výchovném stylu upadá morálka vlivem nedostatečného disciplinárního nátlaku, učitelé se málo angažují, klima negativně ovlivňuje vztah nadřízeného k podřízenému a naopak, pozitivně rovnocenné vztahy mezi žáky.

Klima můžeme rovněž rozlišovat dle různých vztahů, postojů, pocitů a hodnotících soudů na:

- *osobnostně orientovaný klimatický typ* - v tomto prostředí dochází k záměrnému vyhýbání se stresovým situacím, žáci jsou motivováni k radostnému učení se, do školy chodí převážně rádi, neboť úspěšně plní jejich očekávání, vztahy na pracovišti, v pedagogickém sboru i ve vedení jsou kladné, učitelé musejí být vysoce kvalitní, mohou se volně rozvíjet, žáky tolerují, podporují, názorně je učí, pomáhají jim, hodnocení bývá z větší části kladné,
- *diskrepanční klimatický typ* - v něm dochází k situaci, kdy si pedagogové myslí, že jsou v jejich škole optimální podmínky pro rozvoj žákovi osobnosti, snaží se velmi angažovat, stres prožívají minimálně, vztahy ve sboru jsou kladné, učitelé vnímají vztahy se žáky pozitivně, ale žáci a rodiče negativně, ti chodí do školy se strachem a s mírnou nechutí,
- *funkčně orientovaný klimatický typ* - učitelé a žáci si jsou vzdáleni, moc si nedůvěřují, netolerují se, vztahy jsou spíše špatné, žáci se cítí tlaceni k výkonu, nemůžou mnoho diskutovat, nerespektují se, spíše soupeří, mají tvrdou disciplínu, ze školy mají větší strach než v typu předcházejícím, průměrnou nechuť, klima hodnotí všichni negativně, ale vztah mezi kantory je kladný, spolupráce sboru a vedení je hodnocena průměrně, učitelé ve svém zaměstnání prožívají stres,
- *distanční klimatický typ* - žáci jsou jen zřídkakdy učitelem podporováni a podrženi, disciplinárně je na ně vyvíjen malý tlak, ale naopak vyžadován velký výkon, vztahy mezi učiteli a žáky jsou viděny negativně, oproti tomu vztahy mezi žáky jsou výborné, spolužáci spolu tzv. „drží“, všichni hodnotí tuto školu záporně, žáky docházka nebaví, neumí se z ní radovat, pociťují strach, jsou málo motivováni, učitelé jsou stresováni.

Podle chování učitele v konfliktu se žáky je uvedeno:

- *klima konzervativní* - volnost a zodpovědnost je v právu pouze prostřednictvím disciplíny, na žáky je vyvíjen nátlak, jejich práva jsou omezená školou, resp. kantory

- *klima progresivní* - v něm vládne demokracie, je potlačena jakákoliv násilná nadvláda učitele, jeho moc je odosobněná, ve vztazích a názorech se akceptují zájmové protiklady, konflikty se nepřehlížejí, dochází k jejich racionálnímu řešení.

Typy klimatu je možno členit podle způsobu vedení školy a jejího kontaktu s okolím:

- škola vedená *autokraticky izolujícím způsobem* - v ní převládá silně hierarchický vztah ředitel (učitelé) - podřízení, vše určuje vedení školy, ostatní do toho nemají co mluvit, škola je záměrně izolována, novoty jsou odmítány, důraz je kladen na zprostředkované učivo, škola je kognitivně orientována, jakékoliv spojení s okolím je zbytečné, ba přímo škodlivé
- škola vedená *autokraticky životu blízkým způsobem* - velký kontakt s okolím, který určuje vedení školy, pořádají se výstavy, oslavy svátků, výročí, škola je velmi živá, ale účastníci jsou pasivní, nemají možnost prosadit svůj nápad, neboť vše je v kompetenci managementu školy
- škola vedená *demokraticky izolujícím způsobem* - taková škola se uzavírá do sebe, nemá kontakt s vnějším světem, snaží se o vytvoření svého pozitivního světa uvnitř sebe, na druhé straně jsou respektovány individuální zvláštnosti dětí, existuje dialog mezi kantory, rodiči, žáky, je podporován s nadšením a porozuměním pro partnerskou kooperaci
- škola vedená *demokraticky životu blízkým způsobem* - charakteristické je velké sepětí se světem, probíhání besed, výstav, je možno registrovat spolupráci mezi všemi, prolínání učení se do volného času, je podporována schopnost života školního společenství, učitelé se snaží neustále vymýšlet a užívat nové metody a formy práce, pátrají po smyslu učení, snaží se dát žákům co nejvíce, učení je spjato s praktickým životem, propojeno se světem.

Vezmeme-li jako měřítko percepce nátlaku, jež vede k přizpůsobení, rozlišujeme školy homogenní, v jejichž vedení stojí konzervativci mající přísná pravidla chování jednotlivců, a heterogenní, jež řídí liberálové.

Podle uniformity a plurality školy dělíme klima na:

- *uniformní* - v němž je formální organizace a vztahy mezi žáky, učiteli, děti jsou hodnoceny stejně, není respektováno jejich individuálních rozdílů, objevuje se uniformita, naprosto shodné pracovní tempo, snadno kontrolovatelné, perfektní uspořádání všech procesů
- *pluralitní, otevřené* - individualita a emocionalita dítěte je plně respektována, žákova osobnost i tvůrčí kreativita všestranně rozvíjena, jednatel se může spontánně projevit.

Vrátíme-li se k mechanismům podle J. Průchy, jež zajišťují fungování konkrétního klimatu ve třídě, je třeba se zabývat komunikačními a vyučovacími postupy, které kantor užívá. Pedagog

využívá mimo jiné i slovního vyjadřování, jeho komunikace se žáky je mu vlastní, pro něho charakteristická. Někteří mluví hodně, jiní průměrně, existují i osoby komunikující skromně.

V práci učitele je důležité zabarvení hlasu, vyznění řeči, káravý či ironizující tón, nebo laskavé a přívětivé jednání, resp. mluvení. Učitel vytváří svým přístupem a stylem vyjadřování specifické komunikační klima. J. Lašek při svém výzkumu v roce 1994 rozeznává dva typy klimatu.

1. komunikační klima suportivní

2. komunikační klima defenzivní

V prvním případě se jedná o komunikaci vstřícnou, podpůrnou, kde se účastníci mezi sebou baví, komunikují otevřeně, jasně, sdělují si své pocity a názory. Druhý typ klimatu se projevuje tím, že aktéři komunikace se navzájem neposlouchají, soupeří mezi sebou, své názory a pocity tají, je to klima takzvaně obranné. Žáci radši neriskují, volí cestu pasivního odporu, není u nich rozvíjena tvořivost, podvádí, útočí na učitelovy slabiny, podlézají mu. Z tohoto pohledu můžeme rozlišovat učitele defenzivní a suportivní, podle toho jaké klima navozují.

Klima školy je závislé na způsobu vedení školy, vnitřní atmosféra školy a hlavně třídy je výsledkem práce pedagogů, záleží na vztazích mezi žáky a učiteli, je ovlivněna i vztahy v rámci učitelského sboru. Pro efektivní učení a rozvoj osobnosti je nutno vytvořit prostředí plné pohody, kde žák se stává středem veškerého dění.

Literatura:

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Světlík, J. Marketing školy. Zlín: EKKA, 1996.

Rýdl, K. Cesta k autonomní škole. Praha: Strom 1996.

Zavadilová, P. Vliv řízení školy na klima školy. Brno: DP 1999.

PaedDr. Jan Štáva, CSc.

Katedra pedagogiky PedF MU

Poříčí 31,

603 00 Brno

e-mail: stava@ped.muni.cz

tel.: (05) 43129351